

УДК [929Шевченко:82]:069(477.51)

С. Л. ЛАСВСЬКИЙ\*

**ЧЕРНІГІВСЬКІ ДОРОГИ КОБЗАРЯ. ШЕВЧЕНКІВСЬКА  
ТЕМАТИКА У ДІЯЛЬНОСТІ ЧЕРНІГІВСЬКОГО  
ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ ІМЕНІ В. В. ТАРНОВСЬКОГО**

Висвітлюється роль Чернігівського історичного музею імені В. В. Тарновського у збереженні пам'яті про великого сина українського народу – Тараса Григоровича Шевченка, який неодноразово відвідував славу Чернігівщині.

**Ключові слова:** Тарас Григорович Шевченко; музей; Василь Васильович Тарновський; Чернігівщина.

Тема перебування Тараса Григоровича Шевченка в Україні, зокрема, й на Чернігівщині повсякчасно цікавила дослідників, літераторів, митців, громадськість. Вона студіювалася вже починаючи з другої половини – кінця XIX століття і до сьогодні залишається актуальною. Відсутність повноцінної академічної біографії Кобзаря й надалі породжує безліч легенд про його відвідини того чи іншого куточка України, хоча це аж ніяк не впливає на загальну любов до Шевченка і пошанування його як її Великого Сина.

До шанувальників Тарасового Слова належить й Чернігівський історичний музей імені В. В. Тарновського. І це, певною мірою, є традиція, зважаючи на життєвий подвиг Василя Васильовича Тарновського, який був “палким збирачем усього того, що стосувалося Шевченка”<sup>1</sup> у збереженні пам'яті поета та художника. Шевченкіана Тарновського, що налічувала понад 1000 одиниць – автографи, картини, малюнки, особисті речі Тараса Григоровича тощо, стала окрасою Музею українських старожитностей і повсякчасно притягувала до Чернігова його прихильників. За влучним виразом С. Г. Уманця “...це зібрання досягає такої повноти і багатства, що не має і вже не матиме рівного собі зібрання, присвяченого тій самій особі”<sup>2</sup>. Музейні раритети постійно перебували в експозиції та час від часу демонструвалися на виставках<sup>3</sup>, використовувалися для підготовки академічних видань творів Шевченка<sup>4</sup> аж поки не були вилучені з Чернігова та й не розпорошилися між Харківськими, а згодом і Київськими установами.

Проте, шевченківська тематика не втратила свого значення для Чернігівського історичного музею імені В. В. Тарновського. Тут зберігаються два автографа Т. Г. Шевченка – в альбомі “Качанівка”<sup>5</sup> та

---

\* *Лаєвський Сергій Лазаревич* – директор Чернігівського історичного музею імені В. В. Тарновського.

на “Кобзарі”, подарованому художнику Григорію Честахівському<sup>6</sup>, барельєф з хреста на Чернечій горі, відлитий за проектом та коштом Василя Тарновського<sup>7</sup>, автопортрет Шевченка, перемальований Пантелеймоном Кулішем<sup>8</sup>. Маючи ці реліквії, музей чимало уваги приділяє увічненню пам’яті Тараса Григоровича, залучаючи до цього, насамперед, учнівську молоддь.

З 2007 року при музеї діє унікальний проект – лекторій “Дорогами рідного краю”, що у 2011 році став лауреатом Всеукраїнського конкурсу якості продукції (товарів, робіт, послуг) “100 кращих товарів України”. У складі лекторію 18 шевченківських маршрутів, що охоплюють Чернігівську, Київську, Полтавську, Сумську, Рівненську області та місто Київ. Саме з нього народився ще один проект – путівник “Шляхами Тараса Шевченка. Чернігівщина”<sup>9</sup>, підготовлений науковцями музею, і побачив світ у київському видавництві “Богдана” 2012 року. Цей путівник розпочав цілу серію, що має на меті проілюструвати мандри Тараса Шевченка Україною.

Три подорожі Тарас Григорович здійснив Чернігівщиною. Власно кажучи, саме з нашим краєм пов’язане його повернення в Україну 1843 року, коли на запрошення Г.С. Тарновського він відвідав Качанівку (маєток Тарновських – *С. Л.*), і куди привіз свою знамениту картину “Катерина”<sup>10</sup>. На Чернігівській землі Тарас Шевченко плідно працював як поет і художник, зустрів вірних та щирих друзів, палких шанувальників його таланту. Великого Кобзаря гостинно приймали представники ліберального дворянства, які переймалися долею митця, суттєво допомагали поетові подолати життєві труднощі. На Чернігівщині він черпав натхнення в багатющій і славній історії, мальовничих краєвидах, жіночій чарівності. Тут він знайшов прототипів багатьох героїв своїх майбутніх творів. Пам’ять про перебування Кобзаря й досі жива в містах та містечках, селищах та селах нашого краю. Вона збережена в пам’ятках та легендах, пам’ятниках та назвах. Загалом, про це й розповідає путівник.

Його структура складається з п’яти розділів, вступної статті, післямови та іменного покажчика. У вступі ретроспективно подаються основні віхи трьох подорожей чернігівськими дорогами. Оскільки кордони Чернігівщини протягом XIX–XX століть змінювалися, до путівника включені як населені пункти, що входили до складу Чернігівської губернії, а нині належать до інших областей, так і населені пункти Чернігівської області, що у XIX ст. адміністративно належали Київській чи Полтавській губерніям.

Найбільшим розділом путівника, власно кажучи його тлом, є нариси про 41 населений пункт, переважна більшість з яких – 32, нині адміністративно перебуває в межах нашої області. Нариси містять інформацію про те, якою була ця місцина у середині XIX ст., про людей, з

якими зустрічався та спілкувався Шевченко, про події, що відбувалися там у той час. Широко залучені твори Кобзаря, з огляду на чернігівські сюжети, його листи, нотатки, “Щоденник”, документи, спогади сучасників поета, фотографії тощо.

У путівнику подані відомості про увічнення пам’яті Тараса Шевченка в Чернігівській області: пам’ятники, вулиці, меморіальні дошки, установи, що носять його ім’я. В окремому розділі можна ознайомитися зі спогадами про Шевченка П. О. Куліша, Ф.М. Лазаревського, В. В. Тарновського, М. М. Білозерського та інших його товаришів і знайомих.

35 чернігівців (на момент укладання путівника – С. Л.) були в різні часи удостоєні Національної премії України імені Тараса Шевченка: художники і скульптори, поети і письменники, літератори і композитори, кінорежисери і актори, архітектори і майстри народного мистецтва. Дефініції про них також вміщені у виданні.

Як будь-який, путівник книга містить карти, схеми, поради подорожуючим, розроблені співробітниками Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського, екскурсійні маршрути шевченківськими стежками. Вона багато ілюстрована, насамперед, малярськими творами Т. Г. Шевченка, краєвидами, зображеннями людей, з якими зустрічався митець під час чернігівських мандрів. Авторський колектив намагався максимально наблизити читача до шевченківської Чернігівщини та показати її історико-культурні багатства.

Видання, яке здійснене за програмою “Українська книга”, на жаль, до вільного продажу не потрапило. Тож із ним мають можливість ознайомитися наразі лише читачі бібліотек та музейні фахівці. Врахувавши це, співробітники Чернігівського історичного музею імені В. В. Тарновського за мотивами путівника розробили пересувну виставку “Чернігівські дороги Кобзаря”. Вона впродовж цього, ювілейного року, має на меті побувати у багатьох населених пунктах нашої області, передусім в тих, де бував Шевченко і, таким чином, збільшити коло людей, які зможуть долучитися до чернігівської Шевченкіани. Саме в такому пропагуванні Тарасового Слова музей бачить свою місію у відзначенні 200-річчя Т. Г. Шевченка. Ми цілком свідомі того, що вшанування Великого Кобзаря – це неодноразовий захід. Упродовж тривалого часу колектив музею постійно звертається до цього в експозиційній і виставковій, науково-дослідній та науково-освітній роботі. І ми будемо й надалі докладати зусилля, щоб стежечка, де ходив Тарас Шевченко на Чернігівщині, колючим тереном не поросла\*.

---

\* Перефразовані строки Т. Г. Шевченка “І стежечка, де ти ходила, колючим терном поросла” з поеми “В казематі”, записані 1859 р. в альбомі “Качанівка”.

<sup>1</sup> Мелочи из жизни Шевченка // Киевская Старина. – 1897. – Т. 56. – С. 32.

<sup>2</sup> Уманец С. Украинский музей В. В. Тарновского в Чернигове // Исторический вестник. – 1910. – Т. 121. – С. 623.

<sup>3</sup> Черниговское слово. – № 1230. – 26 февраля 1911. – № 1232. – 1 марта; Л. Карачевська. Виставка Т. Шевченка. Провідник. – Чернігів. – 1930.

<sup>4</sup> Ефремов С. А. Дневники, 1923–1929. – М., 1997. – С. 759.

<sup>5</sup> Чернігівський історичний музей ім. В.В. Тарновського (далі – ЧІМ), Інв. №-Ал 165.

<sup>6</sup> ЧІМ, Інв. № Ал-321.

<sup>7</sup> ЧІМ, Інв. № Хс-67.

<sup>8</sup> ЧІМ, Інв. № Хж-287.

<sup>9</sup> Шляхами Тараса Шевченка. Чернігівщина: путівник / авт. тексту: С. Л. Лаєвський [та ін.]. – К., 2012.

<sup>10</sup> Кирилюк Є. П. Тарас Шевченко. Життя і творчість. – К., 1964. – С. 118.

Освещается роль Черниговского музея шимени В. В.Тарновского в сохранении памяти о великом сыне украинского народа – Тарасе Григорьевиче Шевченко, который неоднократно посещал славную Черниговщину.

**Ключевые слова:** Тарас Григорьевич Шевченко; музей; Василий Васильевич Тарновский; Черниговщина.

There is highlighted the role of Chernihiv Historical Museum named after V. V. Tarnovskyi in preserving memory of the great son of Ukrainian people – Taras Shevchenko, who has repeatedly visited the glorious Chernihiv region.

**Key words:** Taras Hryhorovych Shevchenko; the museum; Vasyl Vasylovych Tarnovskyi; Chernihiv region.